

Intervju

Kjersti Brønne
Oslo

Sado-masokisme – Når terapeuten virvles inn i et patologisk samspill med et barn

Samtale med psykoanalytiker Henrik Kamphus, ved Kjersti Brønne.

En samtale om å behandle et barn med særdeles provoserende atferd, om en mulig forståelse av et slikt barn, og om hvordan den sterke overføringen og massive projeksjonen fra barnet kan påvirke terapeuten.

Bakgrunnen for samtalen er et foredrag Henrik Kamphus holdt ved IBUP:s 30 års jubileums-konferanse høsten 2021, et foredrag som gjorde sterkt inntrykk på meg. Tema for konferansen var ”*Ghosts in the nursery*”, og foredraget bygger på Kamphus’ egen artikkel ”*A dawning understanding of enactment and sado-masochistic interaction – a child analysis of a latency child*” (Kamphus 2020).

Barnet han beskriver, kunne også vært et barn

jeg selv har hatt i terapi, og jeg vil fryktelig gjerne vite mer, forstå mer av dette. Henrik Kamphus er en meget hyggelig fyr, og han inviterer meg straks både til en samtale og til lunsj når han hører at jeg kunne tenke meg å skrive om foredraget og artikkelen hans i Mellanrummet. Han møter meg med et varmt smil, og vi setter oss i solveggen utenfor bygningen der han har kontor, på Bryn i Oslo.

«Å drive analyse av et barn, kan være som å

være en liten jolle på det store åpne havet», sier Kamphus. Han er i gang med sin barne-analytiske utdanning, og beskriver et barn som har strevd fra tidlig alder, og som har kjørt seg opp i et hjørne med utfordrende og destruktiv atferd.

Terapien som refereres, dreier seg om en mange-årig barneanalyse, der barnet har vært usedvanlig dårlig fungerende fra tidlig alder. Han lå langt bak på skolen, hadde ingen venner, og følte seg ensom. Han var vekslende klengete og tilbaketrukket, opptatt av superhelter, og var voldsom og kontrollerende overfor foreldre og søsken. Den kontrollerende væremåten viste seg også i terapirommet, der han var avvisende, devaluerende og nedvurderende. Han vekket sterke følelser av hat og sinne hos analytikeren.

Mange behandlere vil ha møtt barn som, i hvert fall delvis, kan ligne det Kamphus beskriver, og vil kunne nikke gjenkjennende til beskrivelsene fra terapirommet. Men ikke alle vil ha kommet helt i mål, og de fleste av oss vil nok ha strevd med å få en god forståelse av hva som egentlig skjer, hva vi driver med og hvordan vi skal komme videre. Selv i en vanlig psykodynamisk/psykoanalytisk orientert terapi en til to ganger ukentlig, vil vi kunne kjenne igjen opplevelsen av å bli utsatt for primitive og sterke krefter, dog antagelig ikke så sterkt som ved en analyse fire ganger per uke.

La oss først stoppe ved begrepet *enactment*. Jeg oppfatter det som et psykoanalytisk ord, som jeg ikke er særlig kjent med. Kamphus beskriver det som samhandling på et ubevisst plan. Terapeuten kan føle at han blir dratt inn i noe han ikke vet hva er. Relasjonen vil være preget av massive overføringer og motoverføringer. *Enactment* fra barnets side kan bestå i at infantile følelser, som opplevelse av avhengighet, sårbarhet og sinne, splittes fullstendig av og projiseres inn i terapeuten. Et barn som har opplevd mangelfull tidlig *container/containment*-funksjon, vil være dårlig rustet til selv å ta hånd om slike følelser. All uintegreert fortvilelse og behov må spaltes av og projiseres ut. I overføringsrelasjonen vil terapeuten kunne oppleve at han blir tilskrevet en rolle, at han blir den kalde moren eller den slemme faren. Sandler kaller det rolle-responsivitet (Sandler 1976). Også så fort gjort som det er å handle i overensstemmelse med den rollen man får, tenker jeg. Så fort gjort å agere ut i motoverføringen – som vi *vet* at vi *ikke* skal gjøre.

I terapirommet, og sannsynligvis også i andre

sammenhenger, vil barnet kunne gå inn i en *sado-masokistisk* interaksjon. Dette må vi også se nærmere på. Selv skvetter jeg litt når jeg hører dette, men Kamphus mener det er et begrep vi absolutt bør pusse støvet av. Det handler ikke bare om seksualitet, særlig ikke med barn, men om maktforhold og kontroll der barnet vil forholde seg på en fallisk og omnipotent måte, og slik søke å dominere terapeuten. Omnipotensen kan være fremtredende i et patologisk organisert forsvar. I et sadomasokistisk samspill vil den ene søke å forårsake noe lidelsesfylt hos den andre, og vil også fryde seg over sin egen kontroll og makt. Kamphus nevner som eksempel at den ene vil tilby den andre noe som er fristende, for så å trekke det tilbake. Som eksempel beskriver han at barnet sitter med ryggen til og tegner. Det lar terapeuten vente spent på å få se tegningen, for så å trekke den tilbake.

Terapeuten vil kunne føle seg utmattet, maktesløs og ubrukelig. *Enactment* fra hans eller hennes side, vil kunne være å ”ta igjen” med tolkninger, ytre sett i beste mening, men dypest sett også for å lette noe av den fortvilelsen han selv kjenner. Faren er stor for å miste sin analytiske posisjon. For oss som jobber mer psykodynamisk eller psykoanalytisk orientert gjelder akkurat det samme; vi kan komme til å miste vår evne til refleksjon, og til å undre oss over hva som skjer. Relasjonen mellom terapeut og pasient kan ende opp som en maktkamp. Alt dette tydeliggjør hvor viktig det er med selvrefleksjon hos terapeuten, og hvor viktig det er å være klar over sin egen bagasje. For egen del vil jeg skynde meg å understreke betydningen av egenerapi.

Som analytikere og terapeuter bestreber vi oss alltid på å forstå hva pasienten kommuniserer. En slik atferd som pasienten har her, synes imidlertid å ha et helt annet mål; nemlig å vekke følelser hos terapeuten. Betty Joseph (1982) har skrevet godt om dette. Hun beskriver hvordan en pasient kan tilstrebe å skape desperasjon og håpløshet, ikke bare hos seg selv, men også hos terapeuten. Der som terapeuten reagerer i sin motoverføring med et negativt ladet utsagn eller handling, vil det være tilfredsstillende for pasienten, idet vedkommende vil kunne se seg selv som en som blir angrepet og ødelagt. Joseph beskriver dette som særdeles kraftfull masokisme, og reflekterer over hvor i all verden man kan finne en drivende kraft i retning av liv og sunnhet. Hun tror at den delen er projisert ut, og

er å finne i terapeuten. Slik jeg oppfatter dette, er det sado-masokistiske samspillet særdeles intrikat. Den ene (pasienten) kan føle glede ved å herske, men også ved å bli krenket, og den andre (terapeuten) kan ha følelsen av å bli ydmyket, men også ha ønske om å ta igjen. Samtidig er terapeuten bærer av pasientens livgivende ønsker, og må lete etter en vei ut av uføret.

Beskrivelsen av terapitimene er nesten hjerteskjærende. Som leser eller tilhører føler man med analytikerens, men også med barnet. Vi hører om et barn som aktivt utestenger, ydmyker og avviser terapeuten gjentatte ganger. Kamphus reflekterer over hvordan han selv blir gjort til en outsider, sårbar, underlegen og overflødig. Det er som om han er blitt et aspekt ved barnet som barnet selv ikke ønsker. Barnet lever ut objektrelasjoner i møtet med analytikerens, forsøker å gjenskape det aller tidligste, gjenskape minner som ikke har blitt satt ord på. Det virket det som det hadde krefter i seg som ville utsette både analytikerens og relasjonen. Kamphus viser til Bion som beskriver hvordan psykotiske deler av personligheten kan angripe alle forbindelseslinjer mellom objektene i den ytre og indre verden. Dette er for å holde den uutholdelige psykologiske smerten ved lengsel, avhengighet og primitive behov på avstand. (Bion 1959) For å klare det, må barnet, eller den voksne pasienten, forsøke å gjenskape de objektrelasjonene det tidligere har hatt, den verden de har opplevd. Den verden var ikke god, eller for å si det rett ut: den var fryktelig for et lite barn. Det blir nå som en gjenskaping av en primitiv infantil katastrofe. De destruktive relasjonene barnet hadde, blir gjen-erfart med terapeuten.

I en analysesituasjon, sier Kamphus, vil analytikerens evne til å tenke, bli angrepet. Men analytikerens, eller terapeuten, må bare holde ut om igjen og om igjen i lang, lang tid. Kamphus opplevde akkurat dette. Det var som om de konfliktene og vanskelighetene som barnet skapte i analysen, egentlig var hendelser knyttet til tidlig barnealder der han hadde manglet et containende objekt. På et vis ble barnets mistro til verden spilt ut i terapirommet.

Det er vanskelig å beskrive til fulle hvilken smertefull prosess dette er. Jeg får tanker om at barnet i Kamphus' analyse kan minne om en Macbeth i miniatyr, en Macbeth som virkelig opptrer fallisk og omnipotent, og som blir tvunget til stadig flere an-

grep for å beskytte seg selv. Shakespeares Macbeth blir også rammet av skyld og forestillinger om forfølgelse, noe som bare fører til en eskalering av den destruktive atferden. Han blir mer og mer desperat. Det blir som en spiral av hat og destruktivitet. Jeg kan lett forestille meg at også dette barnet kan ha vært på vei inn i en slik spiral, som å bli fanget i seg selv, *bundet av tvil og frykt*, som Macbeth. Og jeg ser hvilken redning det må ha vært å treffe en "holdende" terapeut, som ikke ble med inn i virvelen.

«Er det i drøyeste laget?». Jeg ringer Kamphus og spør om dette. «Kan jeg virkelig sammenligne et barn med Macbeth?». Han synes det går an. Og dette barnet ble aldri en riktig Macbeth nettopp fordi det var hjelp å få.

Kamphus viser også til Meltzer (1967), og begrepet "*toilet-breast*", som jeg må tilstå har vært ukjent for meg til nå. Det gir imidlertid svært god mening. For meg bringer det tankene over til Klein og begrepene det gode og det onde bryst. Meltzer introduserer toalett-brystet for å illustrere hvordan analytikerens kan bli et del-objekt, en som blir nyttig og verdifull i form av å være en søppelkasse, eller et toalett, der ufordøyd materiale kan kastes. Analytikerens, eller terapeuten, fylles med alt det uønskede og ubearbejdede som pasienten selv ikke orker å bære på. Man kan forstå det slik at toalett-brystet etableres som en begynnelse på en relasjon. Kamphus tror også at det var hans funksjon som toalett-bryst som gjorde at barnet kom uten protester til hver eneste time. Det må ha vært en lettelse å kunne kvitte seg med så mye smertefullt materiale. Og det kan ha vært noe av det som faktisk hjalp: det å bli holdt, bli tatt i mot og rommet uten å føle gjengjeldelse – om igjen og om igjen. Kort sagt å erfare det vi kaller holding, og også containment, og som hadde manglet i den tidligste tiden. Mange har påpekt at gjennom å bli holdt i terapien, kan det skapes en korrigerende relasjonell erfaring.

For barnet var det å vekke følelser hos terapeuten noe som kunne føre til at det også ble forstått. Slik kunne det også bli holdt og containet. Men dette var selvsagt ikke bevisst fra barnets side. Det måtte bare kvitte seg med alt.

Kamphus påpeker hvor annerledes det er for voksne. Der er terapien oftest et mer felles prosjekt som gjerne også har et uttalt mål. Slik er det ikke for barn. De bare kommer, de. Min egen erfaring er likevel at barn har en slags intuitiv forståelse av at terapien er noe som skal være, og er, viktig og

godt for dem.

For barnet i analysen var det en lettelse i å kunne kvitte seg med det smertefulle, men desto tyngre var det å være analytiker. Kamphus beskriver langvarige og utmattende perioder, der følelsen av makteløshet var stor. Han forteller om en ordløs følelse av omsorgssvikt, og samtidig en følelse av å være en rasende far som bare ønsket å kaste ungen på dør. «For en forvirrende tilstand», tenker jeg. «Nesten ikke mulig å bære». Kamphus forteller at han følte en lengsel etter mamma, og det finner jeg høyst forståelig. Der var også angst, nærmest en primitiv persekutorisk angst. Det var vanskelig å stå i alt, stå i alt hatet. Kamphus reflekterer videre: «For hva er egentlig hat? Kjærlighet er evne til tilknytning, til sårbarhet, til å trenge og søke den andre. Hat er et angrep på alt det». I timer med avvising og angrep, der terapeuten rommer og bærer, er det tungt å føle seg brukt og utnyttet, men ikke elsket.

Alle forsøk på tolkning faller rett til jorden, og har tilsynelatende ingen som helst effekt. Kamphus legger vekt på dette ordet *tilsynelatende*, og minner om hva nylig avdøde psykoanalytiker og barneanalytiker Anne Kristin Rustad lærte både ham og meg, nemlig at det likevel alltid vil være noe der inne i barnet som hører og tar i mot. Men i terapien oppfører det seg akkurat på samme måte. Hvordan skal man forstå dette barnet?

Kamphus tenker igjen på hva barnet vil med sine angrep og på alt som er projisert ut. Han tenker på Meltzers toalett-bryst, og at det ikke alltid er slik at alt som projiseres inn i terapeuten, er ment som kommunikasjon. Denne gang er det kanskje rett og slett bare et ønske om å kvitte seg med noe for på den måten å få et større rom inne i seg. Alt det vonde, alt hatet har tatt for stor plass. Ved å kvitte seg med det, blir det mer plass til vekst og utvikling. Men når alt det projektive er lagt ut, gir det ingen mening i å tolke på det. Kamphus begynner i stedet å kommentere sine egne opplevelser, tolker det han som analytiker føler: «Det er som om det er jeg som skal kjenne på alt hatet, jeg som skal føle meg avvist». Dette medfører en endring både i barnet og i relasjonen. Barnet syntes å være mer mottagelig for den typen intervensjon som kanskje kan ha blitt opplevd som mer containende, mindre truende. Også i en psykodynamisk terapi vil man kunne kjenne igjen dette. Selv har jeg mer enn en gang erfart at en kommentar eller tolkning forblir

ubesvart eller direkte avvist. Og jeg har følt at jeg har vært for direkte, gått for nær, og kanskje tråkket på tærne til det stakkars barnet.

Men her har altså analytikeren Kamphus funnet en vei. Han måtte ta imot, containe og overleve barnets projiserte hatefulle, aggressive og angstfulle selv-aspekter i lang, lang tid. Det tok flere år før barnet var modent nok til å ta inn over seg disse aspektene i seg selv. Sagt på en annen måte: det var i den paranoid-schizoide posisjon i årevis.

Jeg blir full av beundring for analytikeren når jeg hører beskrivelsene av denne analysen: Fire ganger i uken! Mange år! Kamphus forteller hvordan barnet også strevde med avslutninger, som i denne kontekst "bare" dreier seg om helger. Han beskriver hvordan avslutninger vil være ekstra aktiverende for det infantile. Selv tenker jeg at vi som ikke driver analyse, men har terapitimer en eller to ganger pr uke, sannsynligvis også bør være mer oppmerksomme på dette. «Kanskje er ikke helgene så aktiverende», tenker jeg videre, «Men det er jo ferier og andre lengre fravær». Når jeg sier dette til Kamphus, påpeker han at enhver avslutning kan være vanskelig. Hver terapitime som avsluttes, og det gjør de jo, kan medføre en lengsel etter mer. Og når jeg tenker meg om, kommer jeg selsagt på hvor mange barn som prøver å hale ut tiden, som spør hvor lang tid det er igjen av timen osv. Og noen barn vil gjerne at alt skal være slik de forlater det i sandkassen. Ingenting må endres. Det er vanskelig å vite at et annet barn skal komme og leke der. «Ja», sier Henrik Kamphus, «det er viktig å ikke undervurdere sin egen betydning. Du må ikke tro at terapi en gang i uka, ikke er av så stor betydning», sier han strengt. Og jeg tror ham, og er enig. I hans analyse var barnet ekstremt opptatt av å holde kontroll med tiden. Det dreier seg kanskje om at det også finnes en tid utenom terapirommet, en vanskelig tid, en tid uten en containende terapeut.

Analysen som er beskrevet, er en terapi som krever usedvanlig mye av analytikeren. Kamphus understreker betydningen av at terapeuten må være seg bevisst sine egne motoverføringsreaksjoner, og hele tiden jobbe med dem. I teorien vet vi jo dette alle sammen. Det er bare så fryktelig fort å miste oversikten og forståelsen når vi som terapeuter føler oss underlegne og ubrukelige. Den ordløse følelsen av omsorgssvikt som Kamphus refererer til, bør være en slags varselampe, og minne oss om at

terapeuten selv kan ha behov for å bli holdt. Som terapeut kan man i slike vanskelige og krevende situasjoner virkelig lengte etter en holdende mor. Jeg får tanker om Winnicott og hans beskrivelse av moren som en holdende mor, men også om faren som den som holder mor (Winnicott 1960). Hvis ikke mor har en som holder henne, kan hun heller ikke fungere fullt ut. Noen må gjøre det mulig for henne. Slik må vi som jobber sammen også kunne holde hverandre, og gjøre det mulig å være en terapeut som holder. Kamphus griper fatt i dette, og forteller hvor viktig hans veileder, Anne Kristin Rustad, var for ham i den tiden. Han forteller hvordan hun holdt, og hvordan hun hjalp ham med tenkingen, og etterhvert også utforming av artikkelen. «Hennes dype forståelse var til uvurderlig hjelp», sier han. Og jeg tror ham så gjerne.

Referanser

- Bion, W.: (1959) Attacks on linking. *International Journal of Psychoanalysis*, 40, 308-315. Artikkelen finnes også i *Second Thoughts - Selected Papers on Psycho-Analysis*. 1967. Wilhelm Heineman Medical Books Ltd.
- Joseph, B.: (1982) Addiction to near-death. *International Journal of Psychoanalysis*, 63, 449-456. Også gjengitt i *Psychic Equilibrium and Psychic Change* av Feldman og Spillius (1989).
- Kamphus, H.: (2020) A dawning understanding of enactment and sado-masochistic interaction – a child analysis of a latency child. *The Scandinavian Psychoanalytic Review*, volum 43, 2020.
- Meltzer, D.: (1967) *The psychoanalytical process*. London: The Harris Meltzer Trust.
- Sandler, J.: (1976) Countertransference and Role-Responsiveness. *The International Review of Psycho-Analysis*, 3, 43-47.
- Winnicott, D.: (1960) The Theory of the Parent-Infant Relationship. *International Journal of Psychoanalysis* 41. Finnes også i *The Maturation Processes and the Facilitating Environment* 1965/1990 Karnac, London.